

*És minden lágyan ellebeg...:
In honorem Jankovics József*

*És minden lágyan ellebeg...:
In honorem Jankovics József*

*Modus
Hodiernus 15*

Modern H Modern 15

*A nyíregyházi Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület
könyvsorozata*

A sorozat szerkesztője:

Mercs István

*És minden lágyan ellebeg...:
In honorem Jankovics József*

*Mod^{us}
H^{odiernus} 15*

Nyíregyháza – Eger, 2026

Az előszót írta:

MONOK István

A kötetet szerkesztette:

PINTÉR Márta Zsuzsanna

MERCS István

A címlapon:

.Jankovics József előadást tart

Vaja – Vay Ádám Kastély, 2011. április 08.

© Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, Nyíregyháza

© Líceum Kiadó, Eger

© Szerzők

ISSN: 2060-2324

ISBN: 978-615-5971-07-5

Támogatta:

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger

Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, Nyíregyháza

Kiadta:

Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, Nyíregyháza

Líceum Kiadó, Eger

Nyíregyháza – Eger, 2026

Tartalomjegyzék

...ahogy a saját értékrendünk diktálja: Előszó a Jankovics Józsefre emlékező írásokhoz (MONOK István) 7

A végek tisztelete – szerkesztői előszó (MERCs István) 15

JANKOVICS JÓZSEF IRODALMI KAPCSOLATRENDSZERÉRŐL

„Seregélyestől a Ménesi útig” – életútinterjú Jankovics Józseffel (SZONDI György) 22

ÁCS PÁL, SZÉKELY Júlia

Egy elhidegülő kapcsolat története: Jankovics József és Kovács Sándor Iván 44

JANKOVICS Boglárka, JANKOVICS Petra, SCHILLER Erzsébet

Dedikációk Jankovics József könyvtárában 65

In honorem JANKOVICS JÓZSEF

POLGÁR Anikó

„Szűk nyelve van papíros-követnek”: Ovidius Heroidái Gyöngyösi István fordításában 90

KŐSZEGHY Péter

A Chariclia és az Új életre hozott Chariclia 98

MÉSZÁROS Kálmán

A Murányi Vénusz „síron túli kalandja”?: Egy történelmi tévedés nyomában 130

Csörsz Rumen István

Jankovich Miklós kedves költői: Gyöngyösi István, Ányos Pál és Ráday Gedeon 142

SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza

Gyarmati Balassa Ferenc (1535–1554) tragikusan megszakadt peregrinációja 153

TÓTH Gergely	
<i>Adalékok Bél Mátyás peregrinációjához</i>	163
VÉGH Balázs Béla	
<i>Michael Weiss brassói szász városbíró élete és halála</i>	180
NAGY Levente	
<i>Miért akarták Bethlen Miklóst felakasztatni a császári hadvezérek?: Bethlen Miklós és Giambattista Vico Carafa-életrajza</i>	191
MERCS István	
<i>A késő barokk katolikus prédikációirodalom pólusai: Előljáróban a készülő áttekintéshez</i>	205
PINTÉR Márta Zsuzsanna	
<i>Mitológiai témák a XVII. századi erdélyi színhátékokban: Felvinczi György és a Comico-Tragoedia</i>	219
EGYED Emese	
<i>Argenisi versek</i>	234
BENE Sándor	
<i>Fútól fáig, váltságtól vadságig: Kazinczy Ferenc Zrínyi-olvasata</i>	247
SZÖRÉNYI László	
<i>Nem lehet elég korán kezdeni</i>	262
CSEHY Zoltán	
<i>„Micsoda szemenszedett beszéd ez?!”: Közelítések Esterházy Péter Daisyjéhez</i>	272
<i>Képtár (összeállította: MERCS István)</i>	280
<i>Névmutató (összeállította: EDELÉNYI Márta)</i>	297
<i>A kötet szerzői</i>	314
<i>Table of contents</i>	320
<i>A sorozat kötetei</i>	322

PINTÉR Márta Zsuzsanna

Mitológiai témák a XVII. századi erdélyi színjátékokban: Felvinczi György és a Comico-Tragoedia

A mitológiai történetek magyarországi recepciójában, magyar nyelven való megjelenítésében kitüntetett hely illeti meg Gyöngyösi Istvánt. Mellette azonban ott vannak azok a kevésbé ismert (vagy éppen névtelen) kortársak is, akik a jezsuita vagy a protestáns kollégiumok poétikai stúdiumaitól ösztönözve, szintén megkísérelték itthoni keretek közé illeszteni a gazdag mitológiai hagyományt, akár a versek, akár a színjátékok műfaji keretei között. Közülük az egyik legérdekesebb a kolozsvári Felvinczi György, akinek a XVII. század végén készült *Comico-Tragoediája* az egyik első zenés színjátékunk, s egyúttal az első, szövegében is ismert magyar nyelvű mitológiai játékunk.¹ Tanulmányom így a Gyöngyösi kutatáshoz is kapcsolódik, de a témaválasztást az is segítette, hogy Jankovics József mindig figyelemmel kísérte a Régi Magyar Dráma Kutatócsoport munkáját, s szeretettel és érdeklődéssel fogadta az iskolai színjátszással kapcsolatos eredményeinket.

Gyöngyösi és Felvinczi párhuzamba állítása nem újkeletű, Csörsz Rumen István Gyöngyösiről szólva pl. így ír: „Nyilván kezdődhetne e portréorozat az ő idősebb kortársaival, akár Esterházy Pállal, Beniczky Péterrel vagy Felvinczi Györggyel is, hiszen mindnyájuknál számos tanújelét találjuk a később közköltészetiesnek nevezhető, ekkoriban inkább csak közösségi célú, populáris irodalmat is kiaknázó írói technikáknak.”²

Felvinczi György jelentősége emellett abban áll, hogy egyfajta szatirikus nézőpontból közelíti meg a görög-római istenvilágot, elin-

¹ COMICO-TRAGEDIA, Az-Az: Valamelly dolognak szomorú kimenetelinek nyájás versekkel való KI-FEJEZÉSE, E' Munkában pedig le íratik, miképen PLUTO, NEPTUNUS és JUPITER Megosztóván az Attyoktól SATURNUS-tól maradt országokkal, és az osztózás egyenesen nem esvén, PLUTO és JUPITER egymás között villonganak. Melly a' Bölts Poeták írásiból ki-szedegettetvén Tragoediai Játék rendiben és Magyar Rhythmusokban alkalmaztatott volt. FEL-VINTZI GYORGY által. Mellyet újonnan meg-is jobbított az 1693-dik esztendőben. - Nyomtt. 1767-dik Esztendőben.

² CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN, *A keseregő nimfától a fonóházi dalokig Közköltészeti hatások a magyar irodalomban (1700–1800)*, Bp., Universitas, 2016, 57.

dítva ezzela mítoszparódiák (főként a református kollégiumokra jellemző, de a katolikus színjátékoknál is megfigyelhető) térhódítását.³

Életművének teljességével Varga Imre foglalkozott először, ő rendezte sajtó alá a verseit 1988-ban.⁴ Azóta csak Nagy Norbert tanulmánya hozott új adatokat Felvinczi életrajzához, hozzájárulva a szerzői életrajz fehér foltjainak eltüntetéséhez,⁵ de még így is jó néhány rejtély övezi ezt az életpályát. Felvinczi színjátékának a szövege 1889-ben jelent meg először modern kiadásban, Váli Béla gondozásában.⁶ 1914-ben Alszeghy Zsolt antológiájában,⁷ ezután a *Régi Magyar Drámai Emlékek* című antológiában kapott helyet, azóta azonban nem foglalkozott vele a kutatás. A *Régi Magyar Drámai Emlékek* szövege rendkívül hibás, ideje lenne egy új, emendált szövegváltozatnak is.⁸ Életrajzának legfontosabb elemei egy olyan értelmiségit rajzolnak elénk, aki a korban szokásos tanári, városi hivatalnoki karrierlehetőség meghaladásával vagy kiszélesítésével kísérletezik, végül eredménytelenül. Ahogy látni fogjuk, ebben a törekvésben elsősorban személyes habitusa vezet, de ott vannak előtte azok a nyugat-európai példák is, amelyeket követni akar. Származásáról csak annyit tudunk, hogy nemesi családban született 1650 körül valószínűleg Felvincen – de van olyan vélemény is, hogy Tordán.⁹ Nevét hol Fel-Vinci, hol Vintzi, hol Felvinczi alakban írja, tanulmányomban a

³ Erre ld. DEMETER Júlia, „Játékunkból víg oktatást vegyetek...”: A magyar nyelvű komédia a 18. század második felében, ItK, 1998/3–4, 337–356., Egyed Emese, *Mítoszparódiák* = Egyed Emese, *Láttató világok*, Marosvásárhely, Mentor, 2013, 104–123.

⁴ Szentpáli Ferenc, Felvinczi György, Pápai Páriz Ferenc és Tótfalusi Kis Miklós versei = *Régi Magyar Költők Tára XVII. század*, 13. kötet, s. a. r. VARGA Imre, Bp., Akadémiai, 1988, 81–475, jegyzetek 573–638.

⁵ NAGY Norbert, *Adatok Felvinczy György életéhez*, Keresztény Magvető, 2022/3, 269–277.

⁶ VÁLI Béla, *Felvinczi György Comico-Tragoediája*, Egyetemes Philológiai Közlöny, 1899, 325–360.

⁷ *Magyar drámai emlékek a középkortól Bessenyeiig (XVI–XVIII. század)*, kiad. ALSZEGHY Zsolt, Bp., Franklin-Társulat, 1914, 230–267.

⁸ *Régi Magyar Drámai Emlékek II.*, kiad. KARDOS Tibor, Dömötör Tekla, Bp., Akadémiai, 1960, 437–477., jegyzetek 472–476.

⁹ Varga Imre 1645 körüli születési dátumot ad meg, de számítása hibás: „1660-ban nem született, hiszen 1664-ben a Kolozsvári Unitárius Kollégium hivatalosan felvette a deáki társaságba. Ehhez pedig legalább 15-16 évesnek kellett lennie. 1645 táján kellett tehát születnie.” Ha 1645-ben született volna, akkor már 19 éves lenne 1664-ben. Ferenczi Zoltán 1648-ra teszi a születési idejét. FERENCZI Zoltán, *Adatok az iskolai színjáték és Felvinczi György életéhez*, ItK, 1897/1, 73.

leggyakoribb Felvinczi alakot használok. Varga Imre szerint szabad székesvárosi polgár lehetett. Saját elmondása szerint kisgyerekként árvaságra jutott, s később sem kímélték a sorscsapások: az 1680-as évek végén a tatárok és a labancok is feldúlták Kolozsvárt, s benne az ő házat is, 1689-ben pedig tűzvészben pusztult el, amiye még maradt. Tanulmányait a tordai unitárius iskolában kezdte meg, innen közvizsga nélkül került a kolozsvári unitárius kollégiumba 1664. augusztus 23-án, amit a kollégium anyakönyvi bejegyzése is bizonyít.¹⁰ Kollégiumi évei nem voltak zavartalanok: a sorozatos kihágások miatti büntetések egyre súlyosabbak lettek: egy hónapja volt az iskola diákja, amikor már megbüntették illetlen viselkedésért, s ettől kezdve folyamatosan ott van a neve a fegyelmi vétséget elkövetők között (hanyagosság, tiszteletlenség, a begyűjtött pénz nem megfelelő szétosztása stb.) Ugyanakkor fontos tisztségei is voltak: 1668. március 21-én Árkosi Sámuel nevű diáktársa után lett exaktor, azaz ellenőr, feladatköréhez tartozott a mulasztások nyilvántartása, a szolgák felügyelete, az iskolából hazamenők és visszajövők nyilvántartása. Kolozsvári diákeveiből egyetlen iskolai színjátszásra vonatkozó adatunk van: 1669. április 16-án egy passiót mutattak be a diákok a rektor, Márkus Dániel vezetésével, az előadásban szinte minden diák részt vett, valószínűleg Felvinczi is.¹¹ A kolozsvári eklézsia számadáskönyve szerint: „1669. Die 5. Aprilis. Az skólában csináltattunk az komédiához patronus uraimék hagyásából egy theátrumot, fizettünk tőle az ácsoknak dr. 66. Léc szeget vertek oda nro. 250. Eklézsiaét.”¹²

A kolozsvári unitárius kollégium színjátszásáról csak kevés adatunk van: összesen 29 előadást tudunk dokumentálni a XVII. századtól 1797-ig, ráadásul az adatok jelentős része (10) csak a XVIII. század végéről való.¹³ Igaz viszont, hogy a késői előadásoknak szinte kivétel nélkül ránk maradt a teljes szövege is, 5 darab a XVII. század végéről, 6 pedig a XVIII. századból, így összesen 11 kolozsvári unitárius drámaszöveget

¹⁰ Szentpáli Ferenc, Felvinczi György, Pápai Páriz Ferenc és Tótfalusi Kis Miklós versei, 573.

¹¹ VARGA Imre, *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás forrásai és irodalma*, Bp., MTA Könyvtára, 1988, 364.

¹² A Kolozsvári Unitárius Eklézsia Egyházfiainak Számadásai... 1655–1676-ig. B. (Kézirat, a kolozsvári belvárosi unitárius egyházközség levéltára). Az adatot idézi: NAGY Norbert, „Színház az egész világ” – Az unitárius kollégium elcsapott diákja, Felvinczi György életpályája a 17–18. század fordulóján. (Kézirat, OTDK dolgozat) 17. (Itt köszönöm meg a szerzőnek, hogy használhattam a tanulmányát.)

¹³ VARGA Imre, *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás...*, 361–373.

tanulmányozhatunk ma.¹⁴ A legkorábbi magyar nyelvű, verses bibliai dráma *A három zsidó ifjú története* szövege az 1575-től működő nagyszebeni nyomdában jelent meg,¹⁵ ez az egyetlen kiindulópont a szerzőség és a keletkezés megállapításához. Előadásáról nincs adat, korábban a kolozsvári unitárius iskolához kapcsolta a kutatás, de újabban felvetődött a szöveg brassói eredete is.¹⁶ A színjáték szerzője vagy a kolozsvári unitárius iskola, vagy a brassói evangélikus iskola tanára lehetett, ez a két kollégium van a legközelebb a nagyszebeni nyomdához. A kolozsvári unitárius iskolában 1572-ben előadtak egy hitvitázó drámát,¹⁷ tehát Kolozsvárott is volt olyan előzmény, amelyhez hozzá lehet kapcsolni a szöveget.

A ránk maradt szövegkorpusz tehát nagyon jelentős: az első (bizonyított) magyar drámaszöveg 1696-ból való, a legutolsó pedig 1797-ből. Az adatok és a szövegek alapján úgy tűnik, hogy a kolozsvári unitárius iskolában kétféle színjátéktípust vittek színpadra: az első csoportba a passiók és bibliai játékok, a másodikba a mitológiai játékok tartoztak. Ez a témaválasztás egyáltalán nem meglepő: a protestáns iskolákban a bibliai játékok mellett a klasszikus (közös, európai) mitológiai hagyományra építő színjátékok adták a repertoár gerincét.¹⁸

1652. szeptember 18-án Zsuzsannáról és a vénekről volt előadás, 1669-ben (a már idézett) passiót játszották, 1680. december 30-án a poétai osztály tanulói a gyermekgyilkos Heródest vitték színre,¹⁹ Krisztus születéséről játszottak egy darabot 1696. december 11-én. A változatos vereselésű, 148 versszakból álló játék bevezetője szerint korábban voltak már „tréfás mulatsággal elegyített fabulák” a színpadon, most viszont „méltságosabb” témát választottak, „Jézus születéséről leszen matériánk”.

¹⁴ Ezek modern kiadása: VARGA Imre, *Magyar nyelvű iskolaelőadások a XVII. század második feléből*, Bp., Akadémiai, 1967. (Irodalomtörténeti Füzetek, 59.), és *Protestáns iskoladrámák I. kiad.* VARGA Imre, Bp., Akadémiai, 1989 (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII./1.), 93–216.

¹⁵ JAKÓ Zsigmond, *Nyomatott bibliai színjáték töredéke a XVI. századi Erdélyből*, Magyar Könyvszemle, 1965/4, 313–328.

¹⁶ LATZKOVITS Miklós, *A 16. századi magyar dráma = A magyar irodalom története a kezdetektől 1800-ig*, főszerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, szerk. JANKOVITS László, ORLOVSKY Géza, Bp., Gondolat, 2007, 257–259.

¹⁷ VARGA Imre, *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás...*, 362.

¹⁸ PINTÉR Márta Zsuzsanna, *A történelmi dráma alakzatai a 16–18. századi magyar színjátszásban*, Bp., L'Harmattan, 2019, 172–188.

¹⁹ *Fasciculus Rerum Scholasticarum II.* 379. Lelőhelye: Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára NAGY, „Színház az egész világ” 17.

A szövegnek a latin és a magyar nyelvű változata is ránk maradt, az angyali üdvözléttől a pásztorok és a napkeleti bölcsek imáadásán át az Egyiptomból való visszatérésig kíséri végig a történetet.²⁰

1700. december 30-án is Krisztus születéséről volt előadás, amelyhez nyomtatott műsorfüzet is készült latin és magyar nyelven.²¹ 1777 húsvétján egy verses passiójátékot adtak elő, amit Koncz Gábor, a kollégium tanára írt.²²

Ami a mitológiai játékokat illeti, Kolozsvárott a református kollégiumban is népszerű volt a téma: 1684. május 30-án Kendeffy János és Teleki Fruzsina lakodalmán egy latin nyelvű verses játék volt Apollóról, Pallasz Athénéről, az Erény istennőjéről és a múzsákról.²³

A kolozsvári unitárius iskolában 1627-ben *Ajax és Ulysses* harcát vitték színre,²⁴ a XVIII. század legelején pedig Ovidius *Metamorphoses*ének első könyvéből készítettek színpadi játékok.

Sajnos az unitárius kollégium könyvtárának jegyzéke nem maradt ránk, de a templom könyvtárában volt Homérosz kötet (egy *Homerus graecolatinus*)²⁵, megvoltak Arisztophanész vígjátékai görögül²⁶, és volt Ovidius kötet is. A *Metamorphosest*, ami a mitológiai játékok kiapadhatatlan forrása volt, ki is kikölcsönözték.²⁷

Felvinczi néhány nappal az előadás után, 1669. május 1-én elhagyta a kollégiumot, hogy Torockón vállaljon iskolamesteri állást két évig. 1672-ben visszatért, s mint az egyik legkiválóbb diákot, szeniorrá választották. Ezt a tisztséget azonban nem töltötte be sokáig, 1673 májusában

²⁰ [Krisztus urunk születéséről íratott versek] VARGA Imre, *Magyar nyelvű iskolaelőadások...*, 93–118. A latin szöveg: 130–151.

²¹ VARGA Imre, *Magyar nyelvű iskolaelőadások...*, 121–125.

²² *Protestáns iskoladramák I.* 131–140.

²³ VARGA Imre, *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás...*, 433.

²⁴ „Pueri repraesentarunt actionem Aiakis cum Ulysse super armis Achilis.” VARGA Imre, *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás...*, 363.

²⁵ *Opera Homeri in duobus Voluminibus* ae. fl. – 60. *Erdélyi Könyvesházak II. Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Szászváros, Székelyudvarhely*, Jakó Zsigmond anyagának felhasználásával sajtó alá rendezte, MONOK István, NÉMETH Noémi, TONK Sándor, Scriptum Kft., Szeged, 1994, 41., 44. [Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 16/2.]

²⁶ *Aristophanis Comoediae Graece*. 1675. augusztus 16. Az unitárius templom könyvtára. *Erdélyi Könyvesházak II.* 33. Magánszemélyek könyvtárában is volt Arisztophanész kötet: *Aristophani Comaediae* ae. fl. – 24. *Erdélyi Könyvesházak II.* 43.

²⁷ *Erdélyi Könyvesházak II.* 45.

„mulierosus” („menyecskés”) természete miatt botrányos körülmények között el kellett hagynia Kolozsvárt.²⁸ A többek által ismertetett esetben jóval részletesebben mutatja be Nagy Norbert, aki pontosítja és ki is egészíti a leírást, pl. azzal, hogy Felvinczi egy férjezett, de a férjétől külön élő asszonnyal folytatott bűnös viszonyt, s kicsapátása után sem szakította meg vele a kapcsolatot.²⁹

Ezután valószínűleg visszatért Torockóba iskolamesternek, de végképp le kell arról tennie, hogy az unitárius egyházban csináljon karriert. Ezután 10 évig nem hallunk róla, valószínűleg különböző polgároknál vállalt szolgálatot, „komédiákból és versírásból” él. 1676-ban Kövendi János számára lemásolta Szenci Molnár *Psaltériumát*, a zsoltárok elé egy négy versszakos ajánlóverset írt a másolat megrendelőjének, a másolat végén pedig az olvasónak címzett egy hat strófás verset, amelyben az esetleges hibák miatt mentegetőzik, és a kézirat javítására kéri a „hiv Olvasót”.³⁰ Ő másolta a Kanyaró-kódexet (1676–79), több graduált és zsoltároskönyvet is (1688), s ezek alapján feltételezhető, hogy a kollégiumból való kicsapátása után főként zsoltár- és graduálmásolással kereste a kenyerét. Ez nemcsak gondos kézírásáról árulkodik, hanem kiváló zenei műveltségéről is, hiszen a kottákat is pontosan lemásolta.³¹ Ezután több alkalmi költeménye jelent meg (pl. *Az tiszt és nemes kalmaroknak avagy arus embereknek illendő ditsireti*,³² *A' jo gazda-aszszonynak dicsireti*³³).

Előképe Szentmártoni Bodó János (1590–1648) lehetett, aki praktikus alkalmi költészetével az unitárius költő-eszmény megvalósítója. Szentmártoni Bodó 1634-től Kolozsvárott volt lelkész. A kettejük közti párhuzamot nemcsak költészetük tematikája mutatja (mesterségdicsérő énekek, oktató-költészet), hanem az a tény is, hogy Felvinczi a *Comico-Tragoedia* utolsó jelenetében (a tulajdonképpeni Epilogusban) éppen az ő mesterség-dicsérő énekének (*A vasról való ének*) versformáját és dallamát alkalmazza „Im' minden rendek dolgokban el-járnak” kezdősorral,

²⁸ FERENCZI Zoltán, *Adatok az iskolai színjátszás... 77.*

²⁹ NAGY Norbert, *Adatok Felvinczy György életéhez*, 271.

³⁰ Szentpáli Ferenc, *Felvinczi György, Pápai Páriz Ferenc és Tótfalusi Kis Miklós versei*, 81–82.

³¹ NAGY Norbert, *Adatok Felvinczy György életéhez*, 274.

³² A vers megírása idején Felvinczi 30 éves volt, de a szöveget csak 1690-ben nyomtatta ki Lőcsén (RMK I. 1392), modern kiadása: *Szentpáli Ferenc, Felvinczi György, Pápai Páriz Ferenc és Tótfalusi Kis Miklós versei*, 86–96.

³³ A verset 1689 októberében írta a kolofon szerint, de csak 1696-ban jelent meg, hely nélkül, (RMK I. 1493) Modern kiadása: *Szentpáli Ferenc, Felvinczi György, Pápai Páriz Ferenc és Tótfalusi Kis Miklós versei*, 114–123.

sőt a *Tékozló fiú* kezdősorát is felhasználja: „Sztertelen rút dolog volt bűnnel megrakodni”. Szentmártoni Bodó János azért is érdekes figurája a XVII. századi unitárius költészetnek, mert – bár ő maga nem írt tudomásunk szerint színjátékot – a *Tékozló fiú* egy ismeretlen szerző verses magyar színjátékához szolgáltatott forrásként: a könnyen dramatizálható, egy másik műfaj paradigmájába is átformálható szöveg magában hordozta a színrevitel lehetőségét.³⁴ A következő adat Felvincziről 1691. aug. 12-én kelt, ekkor készített egy hivatalos iratot.³⁵

Van olyan adat is, hogy ezekben az években Felvinczi Bécsben az örmények latin tolmácsa volt, de erre nincsen bizonyítékunk. 1693-ban végre városi hivatalt kapott, Kolozsvár egyik szolgabírája lett, s ezzel együtt ki tudta adni „megjobbított” *Comico-Tragoedia*-ját. Ajtai István egykorú költeménye szerint: „Ez első munkája s bötssel sem utolsó/Mint osztozott volt meg Jupiterrel Pluto./ Melyet noha ismét látott sok Olvasó,/De még ma sem tudják sokak, mire való”.³⁶

A színjáték-forma tehát nem magától értetődő, a dráma minéműsége az olvasók (nem a nézők!) előtt ismeretlen. A dráma csak az 1767-es kiadásban maradt ránk, de többen is tudnak az 1693-as kiadásról³⁷, Sándor István pedig a *Magyar Könyvesházban* egy 1692-es 8rét kiadásról ír: „Tragoedia, Plútónak és Jupiternek egy más közt való Villongási 8. Ir. Felvintzi György,” de nem adja meg a megjelenés helyét.³⁸

Ez lehet elírás, de lehet annak a bizonyítéka is, hogy az 1692-es kiadást már a következő évben újra meg kellett jelentetnie Felvinczinnek. Véleményem szerint így kell értelmeznünk Ajtai szövegét is: ismét (vagyis már másodszer) olvashatják sokan Felvinczi darabját, bár még mindig idegenkednek a dramatikus formától. Ha a *Névtelen Comico-tragoedia* sikerét, vagy éppen Pápai Páriz Ferenc *Izsák és Rebeka házasságáról*

³⁴ Modern kiadása: *Régi Magyar Drámai Emlékek* II. 5–42.

³⁵ MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit, *Keresztes Papp Miklós iratgyűjteménye*, Történelmi Szemle, 1979/2, 378–379. Ugyanakkor a cikk szerzője ezt írja: „de a K. Papp gyűjteményben található okmány csak fokozza e sorok írójának azt a gyanúját, hogy két különböző Felvinczi György élt ez idő tájt Erdélyben, és a kolozsvári funkcionárius nem azonos a színháztörténet ágrólszakadt színigazgatójával.”

³⁶ AJTAI István, *A jeles procuratoriának illendő dicséreti* (1697). Idézi: Szentpáli Ferenc, *Felvinczi György, Pápai Páriz Ferenc és Tótfalusi Kis Miklós versei*, 579.

³⁷ Váli Béla cikke alapján Kardos Tibor és Dömötör Tekla közli a két kiadás közti különbségeket is. *Régi Magyar Drámai Emlékek* II. 472–473.

³⁸ SÁNDOR István, *Magyar Könyvesház, avagy a magyar Könyveknek, kinyomtatások ideje szerént való rövid említésök*, Győrött, Sreibig Josef betűivel, 1803, 62.

szóló szintén verses játékának ponyva-karrierjét nézzük³⁹, egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy az első kiadás után egy évvel újra meg kellett jelentetni a szöveget, immár kijavítva. Ez a kiadás kerülhetett a nyomdász kezébe, aki 1767-ben újra megjelentette azt. Mivel az 1767-es kiadáshoz hozzá van fűzve az *Ördögök Históriaja*, ami egy igazi ponyva-szöveg, (s ez valószínűleg 1693-ban is így volt!) nem elképzelhetetlen az üzleti siker. A másik lehetőség is jól alátámasztható: ha valóban ez a mű Felvinczi első munkája, akkor már az 1670-80-as években készen kellett lennie a darabnak, akár már a kollégiumi évek végén. Ebben az esetben hosszú évek alatt vagy után alakult ki az a formája, ami 1693-ban nyomtatásban is megjelent, akkor, amikor Felvinczi anyagi helyzete konszolidálódott.

Nem tudni, miért hagyja ott (vagy miért kell otthagynia) azt az anyagi biztonságot, amit a városi hivatal jelent, de 1696-ban gyakorlatilag csődbe jut. Háza leég, holmijait kétszer a tatárok, kétszer a labancok rabolják el, nem marad semmije, legalábbis a saját beadványa szerint.⁴⁰

Magánélete is nagyon szerencsétlenül alakul: Felvinczi házassága éppoly kalandos, mint egész életútja. Haláláig három válóperről talált új adatokat Nagy Norbert az unitárius egyház főtanácsi jegyzőkönyveiben, s azzal, hogy a válásokat mindhárom esetben az unitárius papi szék mondta ki, egyértelműen igazolni tudta azt is, hogy Felvinczi haláláig unitárius maradt. Az első válóper 1691. február 28-án volt, amikor Varga Erzsébettől választották el Felvinczi kérésére, mivel az asszony feslett életet élt.⁴¹ A következő felesége Halász Mária volt, tőle is Felvinczi kezdeményezte a válást, bár még a válóper alatt is együtt élt („ött-ivutt”) vele. A következőket olvashatjuk a jegyzőkönyvben az 1694. június 8-i végzésről:

„Noha ez Vinci (!) György aktor nem volna méltó, hogy feleségitől divorciáltatnék, minthogy gyakorta megintetvén házasságbeli jó rendnek elkövetésire, hogy magát korrigálván, jó és tisztességbeli személyt vegyen és magát is composite viselje, de böcsületes emberek tanácsát kontemnálnván, se egyszer, se másszor composite nem házasodott”,

³⁹ *Comico-Tragoedia*, 1646. Modern kiadása: *Régi Magyar Drámai Emlékek* II. 43–103.; PÁPAI Páriz Ferenc, *Izsák és Rebeka házassága*. Modern kiadása: *Protestáns iskoladrámák* II. 823–881. A szöveg utóéletéről lásd: 881–884.

⁴⁰ FERENCZY Zoltán, *Adatok az iskolai színjáték...*, 73–85. A kérelem latin szövege: 79., az engedély latin szövege: 82–84.

⁴¹ NAGY Norbert, *Adatok Felvinczy György életéhez*, 274–275.

mégis az egyházi tanács „divorciálja ugyan feleségitől Vinci (!) György uramot.[...]”⁴² Felvinczi hamarosan engedélyt kapott az újabb házasságkötésre, ugyanis 1696-ban már újra nős volt, s harmadik felesége, Takáts Anna gyermeket várt.⁴³ Talán ez ösztönözte arra, hogy új hivatást válasszon magának: a színházigazgatást, szakítva az unitárius értelmiségi hagyomány addigi formáival.

Ez a kérdés azonban rengeteg további, és máig megválaszolhatatlan kérdést vet fel, ebből következően „az első magyar színidirektor” megjelenése a XVII. század végén legendák és légvárak sorát hozza magával, s olyan következtetésekre ösztönzi a kutatókat, amelyeket egyelőre nem tudunk alátámasztani.

Ilyen a kérvény beadásának a módja is: ebben arra hivatkozik, hogy gyalog indult Bécsbe a feleségével (eladogatva a holmiját és koldulva, otthon hagyva apró gyermekeit) szeptemberben, mivel a kérelmet október 1-jén adta be. Egy ilyen kérelem után általában hónapokig kell várni a döntésre, de Felvinczi már október 23-án megkapja I. Lipót engedélyét. Magát az oklevelet Kálnoki Sámuel (1640–1706), az Erdélyi Udvari kancellária kancellárja írta alá, a négy titkár közül Henter (Henger?) Benedeknek (a katolikus felekezet képviselőjének) az aláírása olvasható még rajta, magát az oklevelet pedig Balku Mihály jegyző szövegezte meg. Lehetséges, hogy Felvinczi már korábban ismerte Kálnoki Sámuel, aki 1694 tavaszán lett az újonnan létrehozott Erdélyi Udvari kancellária vezetője a kolozsvári országgyűlés döntése nyomán. Kálnoki csak 1697–98-ban volt huzamosabban Bécsben, egyébként Kolozsvárott tartózkodott.

A Teleki család iratai között több levelet is találunk egy bizonyos Felvinczi Zsigmondtól 1687–1694 között. Ezekből megtudható, hogy Felvinczi Zsigmond széki Teleki Mihály szolgálatában állt, Tordán és Kolozsvárott volt háza, birtoka, két árva húga volt, akiről ő gondoskodott. Lehetséges, hogy rokoni kapcsolatok fűzték a drámaíró Felvinczi Györgyhöz, és ő volt a „közvetítő”, akinek a segítségével Felvinczi végül is megkapta a kért engedélyt.⁴⁴

A kérelemben, amelyet Felvinczi I. Lipóthoz intéz, hangsúlyozza, hogy „a maga mellé állítandó társaival tisztességes példabeszédek

⁴² Uott.

⁴³ Lipóthoz intézett kérvényében azt írja, hogy három gyermeke maradt otthon, azok talán az előző két feleségétől valók. Takáts Annától 1705-ben vált el, az asszony megszökött Havasalföldre egy katonával. NAGY Norbert, *Adatok Felvinczy György életéhez*, 277.

⁴⁴ MNL-OL-P 1238-I.1687-20., MNL-OL-P 1238-I.1690-74.

formájában, erkölcsös és tanulságos példákkal ékesített, jelenetekbe és felvonásokba osztott komédiákat, comico-tragoediai játékokat adhasson elő az elmék művelésére és felvidítésára. Olyanokat, amelyekben nincsenek obszcén tréfák, s amelyek többet használnak, mint szemfényvesztő vásári komédiások és köteltáncosok előadásai”.⁴⁵ Ez a program egy érték-központú színjátszást ígér, ugyanakkor megkülönbözteti magát az iskolák, kollégiumok, gimnáziumok (szintén erkölcsös és nevelő célzatú) színjátszási gyakorlatától is. Itt jön elő az a kérdés, hogy akkor milyen gyakorlat lebeghetett Felvinczi szeme előtt?

A Bécsben (esetleg) látott udvari reprezentációs előadások, majdnem száz szereplővel, pazar díszletekkel, zenekarral? A német vándorkomédiások előadásai? Kik lehettek volna a társulatának tagjai? Az unitárius kollégium végzett diákjai, hajdani iskolatársak? Kolozsvári polgárok? A terv olyannyira valószínűtlen, mint maga az engedély, amit néhány hét múlva megkap, de amelynek valószínűleg már semmilyen hatása nem volt Felvinczi életére. Az az életpálya, amit elképzelsz, nem valósul(hat) meg, sorsa visszatér arra a pályára, amelyet egy korabeli városi literátor betölthet: alkalmi versek, fordítások, jogi iratok másolása után újra „hűtös szolgabíró” lesz, a város megbecsült polgáraként hal meg 1716-ban.

Varga Imre szerint az *Ördögök históriája* című vers lehet a *Comico-Tragoedia* első változata.⁴⁶ Sokkal valószínűbb, hogy a *Comico-Tragoedia* sikere (de a dramatikus formával szembeni értetlenség) után, Felvinczi utólag írja meg az *Ördögök históriáját*, ezt a „rémesen hatásvadász”⁴⁷ művet, hozzáillesztve a színjáték szövegéhez. A darab 25 szereplője közül 18 Plutó, vagyis Lucifer seregében szolgál, így a színjátékhoz hozzákötött vers csak kiegészíti az alvilági képet, megmutatva a Pokol lakosainak természetét, Kháront és Cerberust, a fúriákat, majd a pokol részletes földrajzi leírását, úgy, ahogy a városdicsérő verseiben is teszi.⁴⁸

Maga a színjáték a XVII. századi konzultációs drámák sémáját követi, a király és az udvari emberek egymáshoz és a hatalomhoz való viszonya áll a középpontjában. Pluto tanácsosai és szolgálai az udvari viselkedés tipikus példáit mutatják (hízelgőek, meghunyászkodóak, fennhéjázóak, kicsinyesek stb.) A szatirikus körkép minden szereplője kisszerű,

⁴⁵ Szentpáli Ferenc, *Felvinczi György, Pápai Páriz Ferenc és Tótfalusi Kis Miklós versei*, 577.

⁴⁶ VARGA Imre, *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás...*, 364.

⁴⁷ VÁLI Béla, *Felvinczi György Comico-Tragoediája*, 330.

⁴⁸ Uott.

ahogy annak tűnik Pluto panasza is: túl sokan vannak a pokolban, miközben Jupiter olyan szigorú, hogy hozzá szinte senki (még a papok, királyok sem) tudnak eljutni: „Nintsen annak száma mennyi féle nép, Gazdag, szegény, közép rendű, rút, és szép, Itt kinlódnak mind tsonka bonka’ s’ mind ép, Annyira, hogy lábom tsak nem rájok lép”. Ezért hív össze tanácskozást, és ezért küld követeket Jupiterhez. Senki sem meri vállalni a kockázatos küldetést, végül Proserpina kedvencére, Aplestora bízzák a követjárást. Társaival együtt eredménytelenül tér vissza, el sem mondják Plutónak Jupiter teljes választát, nehogy még jobban megharagítsák a Pokol fejedelmét, aki így is bosszút esküszik. Elhatározza, hogy az ördögöket mind felküldi a földre, hogy az emberek megrontása után most már senki se juthasson Jupiter elé: „Jóllehet most is sokféle népekkel, Teli országom kárhozott lelkekkel, Kiket kínozik tűzzel és férgekkel, Sok beretvákkel vagy tüzes szögekkel, Mindazonáltal, ha annak kell lenni, Bégyőzi számán ő is könnyen venni.”

Ez a jelenet a feltámadási játékoknak a középkor óta népszerű motívumát, a Pokol benépesítését idézi, amire a XVIII. századból is rengeteg példát tudunk. Ettől lesz tragikus a kisszerű perpatvar Pluto és Jupiter között, és ettől lesz műfajilag pontos a tragikomédia cím, követve megint csak a német bibliai drámák *drama comicotragicum* megnevezését, és megfelelően annak a poétikai rendszernek, amelyet Moesch Lukács állít fel éppen 1693-ban megjelent *Vita poétikájában*, kiegészítve most már elméletileg is az addigi két kategóriát a *tragikomédiával* és a *komikotragédiával*.⁴⁹ Felvinczi műve és az 1626–1646 között készült, és 1646-ban Nagyváradon megjelent *Névtelen Comico-Tragoedia* poétikai világa annyira hasonló, hogy korábban többen is felvetették annak a lehetőségét, hogy mindkét tragikomédiát Felvinczi írta. A kutatók éppen a nótajelzések, a zenés szöveg és az azonos műfaj miatt kapcsolták össze a két darabot.⁵⁰ Mára azonban nyilvánvaló, hogy Felvinczi nagyon erősen felhasználta a szöveget, mintának tekintette azt saját darabjának megírásához, de nem lehet ő a szerzője. A legárulkodóbb egyezés éppen az *actus* és a *scena* magyar fordításával kapcsolatos: a nagyváradai (1646-os)

⁴⁹ MOESCH Lukács, *Vita Poetica per omnes aetatum gradus deducta, sive poesis tota vitalis, docens, canens, et ludens, Tyrnaviae*, 1693.

⁵⁰ A magyarországi zenés színház teljes áttekintését Papp Géza írta meg: *Magyarország zenetörténete II. 1541–1686*, szerk. BÁRDOS Kornél, Bp., Akadémiai, 1990, 143–154.; PAPP Géza, *Az iskolai színjáték és a zene a 16–17. századi Magyarországon = Iskoladráma és folklór*, szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna, KILIÁN István, Debrecen, 1989, (Folklór és etnográfia, 50), 87–91.

és a lőcsei (1683-as) nyomtatvány is rosszul használja a két fogalmat, Felvinczi is rosszul alkalmazza őket: a megjelenés a *felvonás*, a cselekedet pedig a *jelenet* lesz a szövegben, nem pedig fordítva. Az átvételek és az egyezések sorát lehetne még folytatni (pl. a két azonos nótajelzéssel, a *II. Rákóczi György énekével* és az *Apollónius históriájával*) és talán azt is feltételezhetjük, hogy Misztótfalusi Kis Miklós éppen a Felvinczi-féle darab sikere miatt, esetleg az ő rábeszélésére adja ki 1699-ben Kolozsvárott a *Névtelen comico-tragoédiát*.⁵¹ Felvinczi csak annyiban haladja meg elődjét, hogy a bevezetőben a disztichonos formában is kipróbálja magát. A témaválasztásuk sem tér el annyira, ahogyan azt a kutatók eddig feltételezték: hiába választ mitológiai témát (szemben a bibliai előzménnyel), a barokk felfogásnak megfelelően krisztianizálja a római mítoszt: a Pokol fejedelme maga Lucifer, szolgálai között pedig ott vannak a keresztény pokol-víziók alakjai: Ascharót, Belial és Aplesto (Zrinyinél Alecto!) is.⁵²

Felvinczinél is világi nótajelzéseket találunk: az első nótajelzés talán Hunyadi Ferenc 1569-ben (és még több alkalommal) Kolozsvárott megjelent művére (*Trója Históriaja*) vonatkozik, de ott van a *II. Rákóczi György éneke*, a Vietorisz-kódex egyik éneke, az *Apollónius király históriája*, vagy a *Tatár rabságban lévő erdélyiek dala* (1657), egy Horatius carmen és a két, Szentmártoni Bodó Jánostól vett nótajelzés is. Felvinczi tehát sem tartalmilag, sem formailag nem mintaadó a *Comico-tragoediához* képest, nem megújítója, csak tovább vivője a műfajnak.

Beszélhetünk-e Felvinczi esetében a XVII. századi bécsi barokk operák, Antonio Cesti, Francesco Sbarra, vagy Niccolò Avancini hatásáról? Véleményem szerint nem. Bár Kastner Jenő amellet érvel, hogy Felvinczi mintája az I. Lipót esküvőjén, 1666-ban előadott ünnepi opera, az *Il pomo d'oro* lehetett,⁵³ melynek szövegét Francesco Sbarra, zenéjét pedig Marc Antonio Cesti szerezte, a mitológiai keret ellenére semmi sem

⁵¹ RMNy 661.

⁵² Ld. KAPOSI Krisztina, Allegorézis, túlvilágkép, és bibliai-teológiai eszmék a Névtelen szerző Comico-Tragoediájában = Menny és Pokol a barokk kori ember életében, szerk. BÁTHORY Orsolya, Bp., MTA-PPKE, 2014, 183–202.; KAPOSI Krisztina, A Névtelen Comico-Tragoedia műfaji komplexitása és összefüggése a Drei Lebende und Drei Tote szövegcsoporthoz = A szövegtől a szcenikáig. Tanulmányok a dráma- és színháztörténet köréből, szerk. CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Eger, Liceum, 2016, 204–230.

⁵³ KASTNER Jenő, Az első magyar opera, Bp., Rákosi Jenő nyomdája, 1925 (Emlékkönyv Dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére), 419–426. <https://mtda.hu/books/emlekkonyv.pdf> – hozzáférés: 2025.08. 25.

köti össze a két művet. Az előadást 1667-ben és 1668-ban megismételték, de Felvinczi nem láthatta a darabot, bár az ugyanekkor kiadott díszes szövegkönyvet valóban olvashatta. Az istenek vetélkedése mint téma azonban sokkal ismertebb volt ekkor már annál, hogy közvetlen hatást kelljen feltételeznünk. Kardos Tibor és Dömötör Tekla finomítja ugyan Kastner Jenő felvetését, de ők is mitológiai daljátékként⁵⁴ és szatirikus-mitológiai kisoperaként⁵⁵ hivatkoznak Felvinczi művére.

A bécsi ünnepi játékok gyenge visszfényéhez is hivatásos énekesekre és komoly díszletekre, jelmezekre van szükség, ezek egészen biztosan nem álltak Felvinczi rendelkezésére. Ugyanakkor a bécsi udvari játékoknak és a bécsi jezsuita gimnázium nagyszabású előadásainak valóban volt magyarországi hatása a nagy jezsuita és piarista kollégiumokban, amelyek megengedhették maguknak a hivatásos énekesekkel és zenészekkel kiegészített, drága kiállítású ünnepi iskolai előadások megrendezését.

Ilyen bemutatók voltak a XVII. század legvégén és a XVIII. század elején Sopronban, Esterházy Pál tiszteletére. Az allegorikus jelenetek énekelt szerepeit Esterházy Pál saját felnőtt énekesei (*discantistái*) adták elő, az előadások zenéjét Franciscus Rumpelnig, a kismartoni hercegi zenekar karmestere szerezte.⁵⁶ A szövegkönyveket a retorikai osztályt tanító jezsuiták írták, 1702-ben pl. Christianus Zier lehetett a szövegíró, aki megjelentetett egy latin nyelvű mitológiai színjátékot is (*Certamen Gradivum inter Minervam per Jovis Caduceum compositum, felix Victoriarum Caesarearum omen*, Graz, 1685), tehát az előadást joggal nevezi Bárdos Kornél „operaszerű, allegorikus közjátékokkal tarkított” műnek, hangsúlyozva a zene fontosságát az előadás egészében.⁵⁷ Még inkább igaz ez a soproni jezsuita kollégium 1743-as bemutatójára, amelynek a teljes zenéi anyaga is fennmaradt.⁵⁸ A szintén mitológiai témájú, *Castor és Pollux*

⁵⁴ Régi Magyar Drámai Emlékek I., 200.

⁵⁵ Régi Magyar Drámai Emlékek I., 221.

⁵⁶ „Serena Domus Estorasiæ Fulcra in Paulo Estoras et Serena Coniuge ad lumen veræ fidei per D. Adalbertum traductus. Ab Illustrissima... Episcopali Gymnasii Soproniensis Juventute In Scenam data Anno 1702 Julio die 31. Musicam composuit Franciscus Rumpelnig, Capellæ Celsissimæ Magister. Viennæ Austriæ.” STAUD Géza, *A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai: Fontes ludorum scenicorum in scholis SJ Hungariæ*, II. Bp., MTA Könyvtára, 1986, 152.

⁵⁷ BÁRDOS Kornél, *Sopron zenéje a 16-18. században*, Bp., Akadémiai, 1984, 231.

⁵⁸ BÁRDOS Kornél, *Castor és Pollux: zenés iskoladráma a XVIII. század közepéről = Iskoladráma és folklór*, szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna, KILIÁN István, Debrecen, 1989, 87–91. [Folklór és etnográfia 50.]

című darab szövegét Matzer Péter jezsuita tanár írta, a zeneszerző Patzelt János, az Esterházy hercegi együttes orgonistája, 1740-től a soproni Szent Mihály templom basszistája, városi tanító volt. A 13 zenei tételből álló kompozícióban a zenekari nyitány után recitatívók és áriák követik egymást, amelyeket Esterházy Pál Antal herceg hivatásos énekesei adtak elő, csak a chorusokban szerepel(het)tek a gimnázium diákjai. A partitúra ma a Matica Slovenska könyvtárában van, a szlovák rádió már 1981-ben készített egy lemezt a ránk maradt anyagból, újabban pedig az interneten is hozzáférhető ez az opera.⁵⁹ Gupcsó Ágnes bukkant rá egy másik barokk opera partitúrájára a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Könyvtárában.⁶⁰ Az 1694-ből való, 3 felvonásos allegorikus opera címe *Amor amore animae crucifixus*, zeneszerzői Alberto Turner benccs szerzetes és Danielus Thalmann, aki az algersdorfi piarista kollégiumban tanított, majd I. Lipót udvari kamarazeneszerzője lett. 1700-ban a privigyei piarista kollégiumban volt egy hasonló című előadás, talán ekkor mutatták be Magyarországon ezt az operát, de a kézirat a nyitrai kollégiumba is elkerült, akár ott is előadhatták. Természetesen ezek a hivatásos zenészek által bemutatott, komoly felkészültséggel megírt és előadott, igényes zeneművek csak az iskolai színjátszás egy kisebb szegmensére jellemzőek. Ugyanakkor azt is jól mutatják, hogy az udvari (főúri, főpapi) és a városi zenei kultúra szorosan összefonódhatott egy-egy kollégium színjátszásával, és ahogy a hivatásos színházi együttesekkel, úgy a hivatásos zenei együttesekkel is létezett egyfajta kölcsönhatás és együttműködés.⁶¹

Felvinczi műve nem tartozik ebbe a körbe. A német protestáns iskolai hagyományt követi nemcsak a témaválasztásában, dramaturgiájában, de abban is, hogy tudatosan keveri a tragikus és a komikus elemeket (sőt a kétféle beszédmódot is) a dráma szövegvilágán belül.⁶² Hatása azonban így is jelentős. Valószínűleg nem független Felvinczi próbálkozásától az, hogy 1698-ban és 1702-ben is Ovidius *Metamorphoses*ének első könyvét adják elő latin és magyar változatban is a kolozsvári

⁵⁹ http://youtube.com/watch?v=Ofoy7U4xq_M – hozzáférés: 2025. 08.25.

⁶⁰ GUPCSÓ Ágnes, *Egy piarista iskoladráma zenei anyaga 1694-ből = Barokk színház – barokk dráma*, szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna, Debrecen, 1997, 198–207.

⁶¹ PINTÉR Márta Zsuzsanna, *A zenés színház: operák, daljátékok, közjátékok = P.M.Zs., Theatrum és literatúra*, Bp., Universitas, 2015, 66.; GUPCSÓ Ágnes, *Zene és színház – Egyházi és világi elemek együttélése = A magyar színháték születése*, szerk. DEMETER Júlia, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2000, 204–211.

⁶² SZÉKELY György, *Mozaikok*, Bp., OSZMI, 2009, 58–75.

unitárius kollégiumban,⁶³ s hogy a XVIII. század végén a mítoszparódia a protestáns kollégiumok legjellegzetesebb, Csokonaira is ható műfajja lesz: Kolozsváron a *Kótyavetye*, a *Tündéres játék* és a *Jászón*⁶⁴, Sárospatakon pedig a *Proserpina* és az *Elvádolt ártatlanság* (Phaedra és Hippolitus története)⁶⁵ folytatja azt a magyar nyelvű szöveghagyományt, ami Felvinczi *Comico-Tragoediájával* kezdődött el 1693-ban.

Summary

Mythological themes in XVIIIth century transylvanian plays: György Felvinczi and the Comico-tragoedia

György Felvinczi is one of the most interesting and enigmatic playwrights of the late 17th century. Through collecting and rearranging the data, the paper attempts to reconstruct Felvinczi's intellectual career (which was rather atypical for his time) and the path that led to his obtaining the first theatre licence in Hungary in 1696. Then, by analysing his *Comico-Tragoedia* (published in 1692–93), the study attempts to deny the notion that the play was the first Hungarian opera; instead, it places Felvinczi's work within the Hungarian mythical parodies and musical plays thus revealing its place in the history of Unitarian school drama. The play itself follows the pattern of XVIIIth-century consular (cf. consultatio) plays, focusing on the relationship of the king and the court to each other and to power, with characters bearing the typical examples of courtly behaviour. This theme would become prominent only in the second half of the 18th century, thus demonstrating that Felvinczi was an original author, a pioneer in both literary genres and theatre organisation – it is no coincidence that he became one of the best known authors of popular literature.

⁶³ VARGA Imre, *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás...*, 367–369., A magyar szöveg modern kiadása: Ismeretlen szerző, „A világ változásai, az emberi nem megújítása” = *Protestáns iskoladramák I/1.* 93–130.

⁶⁴ Modern kiadásuk: *Protestáns iskoladramák I/1.* kiad. VARGA Imre, Bp., Akadémiai, 1989 (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII.I/1.) 141–210.

⁶⁵ Modern kiadásuk: *Protestáns iskoladramák I/2.* 1003–1070.

38. Csoportkép tevével
A *Nagy az Isten állatkertje* című konferencia résztvevői
– Nyíregyházi Állatpark, 2015. április 18.

39. Jankovics József előadást tart a *Sok dolog optikai kérdés: Politikai humor a magyar irodalomban* című konferencián,
az asztalnál Szentmártoni Szabó Géza és Vadai István
– Vaja, Vay-kastély, 2015. november 13.

40. Jankovics József a Móricz-emlékérem átvételekor
Bihari Albertné és Mercs István társaságában
– Nyíregyháza, 2016. október 17.

42. Ételtre-italra várva
– Vaja, Vay-kastély, 2017. december 2.

„Ha belegondolunk, KSI-nek is Keserű hívta fel a figyelmét az első magyar útikönyv szerzőjére, Szepsi Csombor Mártonra, miként Jankovicsban nemcsak KSI, hanem Keserű is felismerte a peregrinus Bethlen Miklós ígéretes kutatóját. Nem túlzás azt mondani, hogy a két mester, Keserű és KSI vetekedtek egymással Jankovicsért.” (ÁCS Pál, SZÉKELY Júlia)

„...Gyöngyösi az esetek döntő többségében ront a szövegen. Nem közvetíti Czobor írásának érzékenységet, költőiségét, esetenként bonyolult, szinte minden magyar előzményt nélkülöző nyelvezetét, nem veszi át az egyedi versformát.” (KÖSZEGHY Péter)

„Az eperjesi vérengzés és a debreceni sarcoltatás megalapozták Carafa hírét Erdélyben is, ahol ugyan sokkal szelídebb módszereket alkalmazott, de azért (...) arról gondoskodott, hogy a tárgyalásra érkező erdélyi urakat Szeben főterén egy akasztott ember látványa fogadja.” (NAGY Lev-ente)

„Csúzy praktizálásával és igehirdetésével a magyar barokk próza egyik lehetséges, de tovább már nem működtethető és nem írható végpontját jelölte ki. A XVIII. század elején megvalósuló ex cathedra hitképviselést a század végére a markáns, de apológiaiába hajló hangnem váltja fel.” (MERCS István)

„Kazinczy saját nyelvét és költői invencióját is mélyen áthatotta Zrínyi költői nyelve. A Syrena-kötet szövegén tett szerkesztői és textológiai beavatkozásai éppúgy sokat elárulnak erről, mint saját alkotásainak Zrínyi-imitációi. A költői invenció forrása sok esetben a textológusi munka volt, és ez fordítva is igaz: Kazinczy felvilágosult gondolatai, preromantikus költői nyelve olykor befolyásolták a textológusi munkáját.” (BENE Sándor)

„Ki volt akkor tehát az a személy, akinek tört címere mellett írta és fejezte be Arany János az eposzt?! Szerintem ez csak a Rákóczi-családra vonatkozhat, hiszen Aranyék Rákóczitól – természetesen I. Györgyre gondolok – kapták a nemességet, ám a Rákóczi-család utána valóban kihalt, mégpedig Rákóczi fiainak, Józsefnek és Györgynek, illetve György apácaként meghalt lányának elhunytával.” (SZÖRÉNYI László)

„Esterházy szubverzív műve alapvetően kérdőjelezte meg a nyelvhez, a szerzőséghez, a hatalmi pozícióhoz való viszonyt, leplezte le azokat a mechanizmusokat, melyek a torz hatalmi diskurzusok (beleérve az ideológiaiag erősen fertőzött irodalomtörténet-írást is) manipulatív gesztusait fétisizálják.” (CSEHY Zoltán)

